

Zjawisko szarej strefy w gospodarce i jej wpływ na bezpieczeństwo finansowe państwa w percepcji przedstawicieli pokolenia Z

Paulina Szumowska

Politechnika Białostocka, Wydział Inżynierii Zarządzania

e-mail: 83328@student.pb.edu.pl

Angelika Kłoczko

Politechnika Białostocka, Wydział Inżynierii Zarządzania

e-mail: angelika.kloczko@pb.edu.pl

DOI: 10.24427/az-2025-0004

Streszczenie

W pracy poruszono problematykę zagadnienia szarej strefy w gospodarce oraz jej postrzegania wśród przedstawicieli pokolenia Z. Wybór grupy do przeprowadzenia badań nie jest przypadkowy. Są to przedstawiciele osób będących w wieku produkcyjnym, których działalność można uznać za wysoce znaczącą w kształtowaniu obecnej oraz przyszłej struktury i sytuacji gospodarki. Celem pracy jest zidentyfikowanie stanu wiedzy o zjawisku szarej strefy wśród przedstawicieli pokolenia Z. Na podstawie informacji uzyskanych z 127 anonimowych ankiet online można wnioskować że badana grupa w większości ma świadomość czym jest szara strefa oraz jakie przyczyny i skutki jej towarzyszą, a także jak wpływa na gospodarkę i bezpieczeństwo finansowe państwa. Wśród przyczyn istnienia szarej strefy badani najczęściej wymieniali wysokie obciążenia podatkowe i wysokie koszty pracy oraz skomplikowane przepisy podatkowe. Jako główną konsekwencję istnienia szarej strefy respondenci wskazywali utratę dochodów podatkowych przez państwo oraz narażenie konsumentów na obniżenie jakości świadczonych usług i oferowanych produktów. Można więc wnioskować, że warto rozważyć dalsze badania w kierunku zidentyfikowania głównych obszarów przepisów prawa podatkowe, które są niejasne i skomplikowane dla społeczeństwa celem ich uproszczenia.

Słowa kluczowe

szara strefa, gospodarka nieformalna, szara gospodarka, gospodarka ukryta, pokolenie Z, stan wiedzy

Wstęp

Szara strefa gospodarki to zjawisko, które można uznać za powszechnie występujące na całym świecie. To obszar gospodarki, w którym dochody z działalności są nieujawniane w rzeczywistej kwocie przed właściwymi organami. Skutkuje to zaburzeniem wpływu należnych podatków i opłat do budżetu państwa i oddziałuje na bezpieczeństwo finansowe kraju. W literaturze przedmiotu wymienia się wiele czynników przyczyniających się do istnienia szarej strefy jak m.in.: wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej w sposób zarejestrowany i w pełni legalny, wysoki poziom biurokracji rządowej i skomplikowane przepisy, jak również rygorystyczność regulacji. Gospodarkę nieoficjalną często identyfikuje się z nielegalnymi działaniami takimi jak: korupcja, pranie pieniędzy lub zatrudnianie pracowników „na czarno”. Oprócz władz państwowych, również przedsiębiorstwa mogą uczestniczyć w minimalizowaniu skali szarego rynku poprzez wykorzystywanie strategii cenowych i ilościowych.

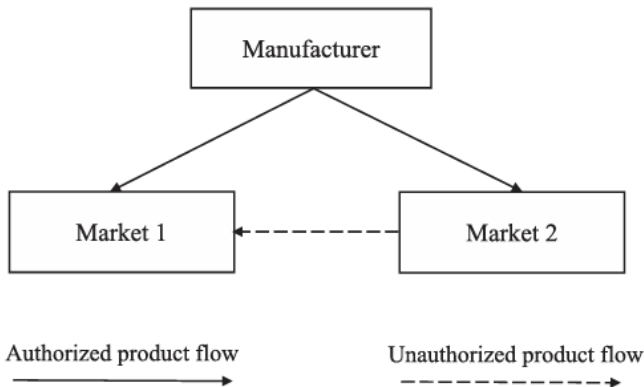
Celem pracy jest zidentyfikowanie poziomu wiedzy na temat szarej strefy gospodarki wśród przedstawicieli pokolenia Z. Do zrealizowania celu badawczego wykorzystano badania ankietowe przeprowadzone na próbie 127 przedstawicieli młodego pokolenia z wykorzystaniem anonimowej ankiety online. Dokonano również przeglądu literatury przedmiotu. W badaniu skupiono się przede wszystkim na zidentyfikowaniu jak badana grupa definiuje pojęcie szarej strefy, co ich zdaniem przyczynia się do jej istnienia w gospodarce oraz jakie konsekwencje powoduje jej występowanie dla kondycji gospodarki i bezpieczeństwa finansowego państwa.

1. Przegląd literatury

Szara strefa określa prowadzenie działalności gospodarczej poza oficjalnym obiegiem podlegającym kontroli państwa. W literaturze możemy spotkać również pojęcia: gospodarka nieformalna, gospodarka w cieniu, szara gospodarka lub gospodarka ukryta [Fundowicz i in., 2023, s. 6]. Definicje szarej strefy różnią się ze względu na różnorodne cele badaczy oraz przedmiot obserwacji. Występują opinie, że omawiane zjawisko tworzy nową wartość, która nie podlega rejestracji, na przykład według G. Gikas: „Szara strefa to działalność gospodarcza, której wyniki nie są uwzględnione w dochodzie narodowym” [Pasternak-Malicka, 2019, s. 30-32]. Inne wyjaśnienia skupiają się na tym, że głównym motywem jest unikanie podatków i regulacji prawnych, co zawarł w swoim wyjaśnieniu L. Balcerowicz: „Szara strefa obejmuje nieopodatkowane dochody osiągane przy produkcji legalnych dóbr i usług. Wiąże się ona z niepłaceniem podatków, chociaż chęć ich unik-

nięcia nie musi być jedynym motywem działania” [Pasternak-Malicka, 2019, s. 30-32]. Ostatnim kryterium jest legalność działania. Działalność prowadzona niezgodnie z prawem tworzy szarą strefę. Zgodnie z tą klasyfikacją A. Buszko określa szarą strefę jako każdą działalność nielegalną oraz taką, która skutkuje utratą dochodów budżetowanych bądź nie stymuluje oficjalnego wzrostu PKB [Pasternak-Malicka, 2019, s. 30-32]. Gospodarka nieformalna obejmuje różnorodne zjawiska, które różnią się składem i rozmiarem w obrębie gospodarek i regionów [Dell’Anno, 2022, s. 1611]. Nieformalność jest często identyfikowana z legalną produkcją dóbr i usług, które są ukryte przed władzami publicznymi ze względów pieniężnych, regulacyjnych i instytucjonalnych [Elgin i in., 2019, s. 4].

Szara strefa gospodarki funkcjonuje w tle oficjalnych rynków, jej zakres i dynamika są kształtowane głównie przez poziom sektora finansowego i siłę instytucjonalną w każdym kraju [Ameer i in., 2025, s. 2] a jej istnienie może utrudniać rządowi osiąganie społecznie ważnych celów poprzez regulację działalności gospodarczej [Zhimov i Adeel, 2025, s. 248]. Szary rynek określany jest również jako import równoległy, czyli produkt jest celowo sprzedawany na rynku krajowym czy lokalnym, ale odsprzedawany na innych rynkach bez upoważnienia producenta. Transakcja ta jest przedstawiona poniżej (rys. 1) [Cao i Zhang, 2020, s. 308].

Rys. 1. Przebieg importu równoległego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Cao i Zhang, 2020, s. 309].

Zjawisko szarej gospodarki powiązane jest w większości z nielegalnymi działaniami takimi jak: korupcja, przestępstwa lub pranie pieniędzy. Wpływają one negatywnie na funkcjonowanie gospodarki państwa. Skutki działania można po-

dzielić na strefę mikroekonomiczną i makroekonomiczną (tab. 1) [Franciszewska, Węgrzyn, 2019, s. 38].

Tab. 1. Skutki występowania szarej strefy w otoczeniu makro- i mikroekonomicznym

otoczenie makroekonomiczne	otoczenie mikroekonomiczne
zmniejszenie dochodów budżetowych z powodu nieodprowadzonych podatków	ograniczenia w rozpoczęciu działalności gospodarczej z powodu wysokiego obciążenia podatków
brak możliwości realnej oceny prowadzonej polityki gospodarczej	nieuczciwa konkurencja cenowa
utrzymanie podatków na wysokim poziomie, aby łączyć wystarczające środki pieniężne	obniżanie zysków z legalnych przedsiębiorstw
niski poziom zaufania do instytucji państwowych	brak możliwości rozwoju przedsiębiorstw
wysoki poziom korupcji	wysokie stopy procentowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Franciszewska i Węgrzyn, 2019, s. 38].

Wśród negatywnych skutków występowania zjawiska szarej strefy działalności identyfikowane jest niepłacenie obowiązkowych podatków, co ogranicza zdolności rządów poszczególnych krajów do zapewnienia wsparcia dla dóbr i usług publicznych, jak również różne koszty działalności w porównaniu z konkurencyjnymi przedsiębiorstwami działającymi w tej samej branży, ale w sposób legalny co może skutkować ograniczeniem wzrostu gospodarczego [Rothenberg i in., 2016, p. 96].

Badacze określają w literaturze także pozytywne skutki występowania ukrytej gospodarki. Huang i inni zasygnalizowali wpływ szarej strefy na zwiększenie konkurencji między dystrybutorami i poprawę krótkoterminowej efektywności rynku oraz potencjał do tworzenia kolejnych kanałów dystrybucji klientom „wrażliwym” na ceny, tworząc w ten sposób rynek dla marek bez zróżnicowania produktów [Huang i in., 2008, s. 4].

Gospodarka nieformalna określana jest także jako podsystem obszaru makroekonomicznego, na który nie wpływają tylko procesy gospodarcze, ale także relacje pomiędzy podmiotami zarejestrowanymi i niezarejestrowanymi. Przedsiębiorstwa, aby uniknąć opodatkowania w pełnej kwocie płacą podatek, nie od rzeczywistej podstawy opodatkowania tylko znacznie niższej, ponieważ wartość rzeczywiście poniesionych wydatków i zgromadzonych aktywów różni się od zadeklarowanych kwot, a dodatkowe źródła dochodu są często ukrywane przed Skarbem Państwa, więc podatki nie są od nich odprowadzane [Dylkiewicz i Piocha, 2010, s. 148-149].

Aby przeciwdziałać niekorzystnym skutkom szarej strefy, organizacje mogą elastycznie dostosowywać się między strategią cenową i strategią ilościową. Strategia cenowa powinna być stosowana, gdy substytucyjność produktów jest niska, a różnica wielkości rynku znacząca. Strategia ilościowa będzie efektywna w przypadku, gdy substytucyjność produktów będzie wystarczająco silna, a różnica wielkości rynku ograniczona [Chen i in., 2023, s. 571].

Szary rynek wiąże się z zatrudnianiem osób „na czarno”, oznacza to nieformalność pracy [Ortiz i in., 2024, s. 1]. Pracodawca nie informuje stosownych organów o zatrudnieniu pracownika oraz nie płaci składek zdrowotnych czy emerytalnych. Może to obejmować również działania legalne, takie jak praca w firmie rodzinnej [Cartwright i Igudia, 2024, s. 1958], a znaczna część osób podejmujących pracę w szarej strefie to ludzie młodzi. Determinantami tej sytuacji są czynniki ekonomiczne, finansowe, społeczno-kulturowe wynikające ze stylu życia oraz demograficzne, które zależą od modelu gospodarstwa domowego. Czynniki ekonomiczne oraz finansowe odnoszą się do ubóstwa oraz zadłużeń, przez które młodzi ludzie nie są w stanie zapewnić sobie stabilnego gospodarstwa domowego, a bez legalnego źródła dochodu mają ograniczone zdolności kredytowe. Ze względu na niskie kwalifikacje i brak wykształcenia młodzi ludzie mogą być wykluczeni z rynku pracy, co można identyfikować jako kolejną przyczynę rozwoju zjawiska szarej strefy [Reczuch, 2015, s. 13].

W literaturze przedmiotu pojawiają się wnioski, że małe przedsiębiorstwa cechuje niski potencjał ekonomiczny, unikanie finansowania zewnętrznego, działanie na lokalnych rynkach oraz krótkookresowa perspektywa. Rynek może również wywoływać silną presję konkurencyjną na tych organizacjach, a w efekcie blokować ich rozwój i uniemożliwić osiągnięcie fazy dojrzałości. Możliwe jest stwierdzenie, że właściciele chcąc zapewnić ciągłość działania przedsiębiorstw i zminimalizować koszty często przechodzą do szarej strefy. Pozwala to na obniżenie lub nawet zlikwidowanie takich kosztów jak podatki lub innych działań związanych z prawem, np. prawem pracy. Kolejną przyczyną powiększenia gospodarki nieformalnej przez małe i mikro przedsiębiorstwa jest możliwość uniknięcia silnej presji konkurencyjnej [Bednarski, 2017, s. 7].

Główne przyczyny wstępowania przedsiębiorstw do szarej strefy można podzielić według kategorii: pieniężnych, regulacyjnych oraz instytucjonalnych. Do czynników pieniężnych należy unikanie płacenia podatków oraz składek na ubezpieczenie społeczne. Czynniki regulacyjne obejmują unikanie biurokracji rządowej oraz obciążeń wynikających z regulacji. Do przyczyn instytucjonalnych można zaliczyć postępowania korupcyjne oraz jakość instytucji politycznych i praworządności [Pukin, 2020, s. 14].

Odnosząc się do bezpieczeństwa finansowego państwa jako ryzyka niewypłacalności kraju czy zagrożeń w sferze finansów publicznych [Jajuga, 2007, s. 15] wśród problemów ekonomicznym kształtującym ten obszar identyfikowana jest ograniczona ściągальność podatków i związana z tym wielkość szarej strefy [Szturo i in., 2018, s. 96]. Podatki są jednym z głównych źródeł dochodów budżetu państwa stanowiącym około 90% wpływów [<https://www.podatki.gov.pl/z-twoich-podatkow/dochody-i-wydatki-z-twoich-podatkow/> 05.02.2025] z uwagi na to można wnioskować, iż rozmiar szarej strefy ma wysoce istotny wpływ na bezpieczeństwo finansowe państwa.

Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych (IPAG) stworzył raport dotyczący szarej strefy w Polsce w ostatnich latach. Raport oparty jest na danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz IPAG. W analizie przyjęto, że szara strefa obejmuje część działalności ukrytej, część działalności nieformalnej oraz działalność nielegalną (produkcja i handel narkotyków, przemysł alkoholu i papierosów, sutenerstwo). Od roku 2017 do 2023 możemy zauważyć znaczny wzrost wartości szarej strefy o 221 mld PLN. Do roku 2020 rozmiar gospodarki nieformalnej utrzymywał się na podobnym poziomie, co przy stale rosnącym PKB wpłynęło na spadek jej udziału (tab. 2) [Fundowicz i in., 2023 s. 8]. W 2023 roku udział szarej strefy był najwyższy w badanym okresie i stanowi 13,3 %.

Tab. 2. Szacunki rozmiarów szarej strefy w PKB w latach 2017-2023 (ceny bieżące)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
PKB (mld PLN) (GUS do 2022, IPAG szacunki 2023)	1 983	2 126	2 288	2 338	2 624	3 068	3 528
Gospodarka nieobserwowana (mld PLN) (GUS do 2020, IPAG szacunki od 2021)	248	257	254	243	323	393	469
Udział szarej strefy (GUS do 2020, IPAG szacunki od 2021)	12,5%	12,1%	11,1%	10,4%	12,3%	12,8%	13,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Fundowicz i in., 2023 s. 8].

Głównym celem w walce ze zjawiskiem szarej strefy w Polsce jest zapewnienie wyższych wpływów podatkowych do budżetu państwa. Działaniami, które mają pomóc w realizacji celu są: zmniejszenie odsetka osób nieobjętych ubezpieczeniem społecznym i zdrowotnym, promowanie uczciwej konkurencji oraz walka z przestępczością gospodarczą. Rozmiar szarej strefy utrzymuje się na wysokim poziomie, ponieważ jest to zjawisko złożone i powszechne a władze mają ograni-

czony dostęp do informacji. Obrót bezgotówkowy pomaga w zwalczaniu gospodarki nieformalnej, coraz więcej osób korzysta z tego rodzaju płatności, dzięki czemu jest większe prawdopodobieństwo skorzystania z usług przedsiębiorstwa zarejestrowanego. Organizacje niezarejestrowane preferują płatności gotówkowe, ponieważ nie pozostawiają po sobie żadnych śladów transakcji. Władze polskie skupiają się również na dużych i rozpoznanych segmentach szarej strefy [Fundowicz i in., 2023, s.19].

2. Metodyka badań

W artykule przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych na losowej próbie osób reprezentujących pokolenie Z. Zastosowano metodę badań ilościowych, a jako technikę badawczą wykorzystano CAWI (Computer Assisted Web Interview). Anonimowa ankieta online stanowiła narzędzie badawcze, które posłużyło do weryfikacji zmiennych cech statystycznych zbiorowości [Krok, 2015, s. 57]. Metoda badań ankietowych koncentruje się na rozwiązaniu problemu badawczego od strony doświadczeń i opinii pozwalających zgłębić badaczowi rozpatrywane zagadnienia od strony nauki [Matejun, 2016, s. 341-342; Szydło, 2020]. Wśród zalet badań ankietowych wymieniana jest prostota procesu przeprowadzenia badania, niskie koszty oraz łatwość uzyskania wyników [Szyjewski i Szyjewski, 2017, s. 121]. W kwestionariuszu zastosowano kilka typów pytań:

1. dychotomiczne,
2. otwarte,
3. wielokrotnego wyboru,
4. z wykorzystaniem 5 stopniowej skali Likerta.

Badanie przeprowadzono w dniach od 4.12. 2024 r. do 3.02.2025 r., a do obliczenia wyników badań wykorzystano program Microsoft Excel. Liczebność próby wyniosła 127 osób. Charakterystykę próby badawczej przedstawiono w tabeli 3.

Sformułowano trzy pytania badawcze:

- P1: Jak pojęcie szarej strefy gospodarki definiują przedstawiciele pokolenia Z?
- P2: Jakie przyczyny istnienia szarej strefy identyfikują przedstawiciele pokolenia Z?
- P3: Jakie konsekwencje dla kondycji gospodarki i bezpieczeństwa finansowego państwa może powodować istnienie szarej strefy zdaniem przedstawicieli pokolenia Z?

Wśród badanej grupy dominowali mężczyźni, których odsetek wyniosł 52,8%, natomiast udział kobiet wyniósł 44,1%. Jedna osoba zaznaczyła odpowiedź „inna”, a 3 zadeklarowały, że nie chcą odpowiadać na to pytanie. Największą grupą wśród

ankietowanych były osoby w wieku od 18 do 21 lat i stanowiły one 68,5%. Badanych w wieku od 22 do 25 lat było 18,1%. Najmniejszy odsetek stanowiły osoby w wieku od 26 do 30 lat (11,8%) oraz poniżej 18 lat (1,6%). W badaniu przeważającą częścią były osoby w trakcie edukacji wyższej (66,1%). Miejsce zamieszkania respondentów w większości stanowi wieś 36,2% oraz miasto od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców z udziałem 29,1%.

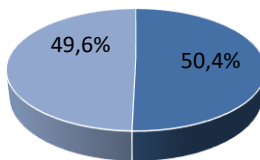
Tab. 3. Charakterystyka grupy badawczej

Zmienna	Charakterystyka
Płeć	Kobieta – 44,1% (56) Mężczyzna – 52,8% (67) Inna – 0,8% (1) Nie chcę odpowiadać – 2,4% (3)
Wiek	Poniżej 18 – 1,6% (2) 18-21 – 68,5% (87) 22-25 – 18,1% (23) 26-30 – 11,8% (15) Powyżej 30 – 0%
Wykształcenie	Podstawowe – 0,8% (1) Gimnazjalne – 1,6% (2) Zasadnicze zawodowe – 1,6% (2) Średnie – 19,7% (25) W trakcie edukacji wyższej – 66,1% (84) Wyższe – 10,2% (13)
Miejsce zamieszkania	Wieś – 36,2% (46) Miasto do 50 tys. mieszkańców – 17,3% (22) Miasto od 50 tys. do 250 tys. mieszkańców – 15% (19) Miasto od 250 tys. do 500 tys. mieszkańców – 29,1% (37) Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców – 2,4% (3)

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

3. Wyniki badań

Na początku badania ankietowanym zadano pytanie, czy kiedykolwiek słyszeli o pojęciu szarej strefy (rys. 2). Odpowiedzi respondentów rozłożyły się w sposób względnie równomierny, jednak nieznacznie więcej osób zaznaczyło, że słyszało o wcześniej wspomnianym zjawisku i odsetek ten wyniósł 50,4%. Odpowiedź przeczącą zadeklarowało 49,6% badanych.

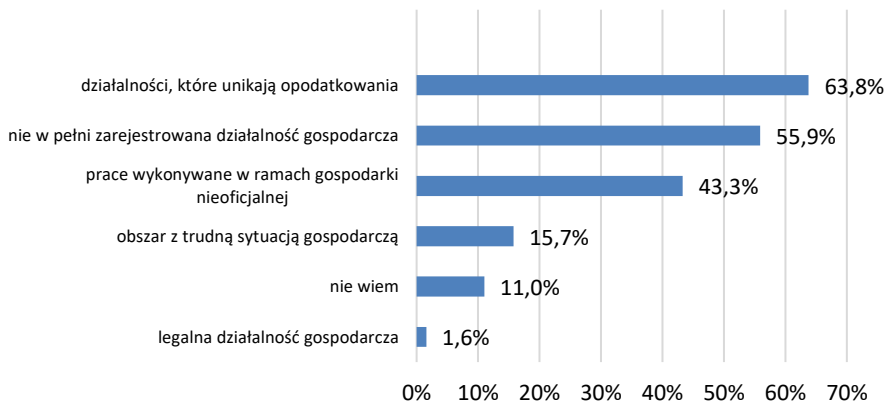

■ Tak ■ Nie

Rys. 2. Procentowy udział osób deklarujących znajomość pojęcia szarej strefy

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

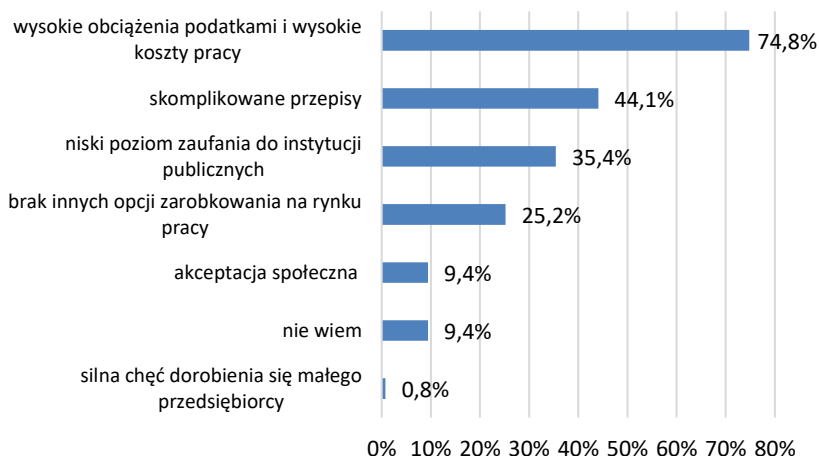
W nawiązaniu do jednego ze sformułowanych pytań badawczych odnoszącego się do definiowania pojęcia szarej strefy gospodarki przez przedstawicieli młodego pokolenia (rys. 3) najczęstszą odpowiedź stanowiło stwierdzenie, że szary rynek obejmuje działalności, które unikają opodatkowania i taką odpowiedź wskazało 63,8% grupy. Większość ankietowanych zaznaczyła również, że jest to nie w pełni zarejestrowana działalność gospodarcza i odpowiedzi te stanowiły 55,9% całości. Często pojawiającą się odpowiedzią było również „prace wykonywane w ramach gospodarki nieoficjalnej” (43,3%). Mniejszy odsetek badanej grupy zadeklarował, że jest to obszar z trudną sytuacją gospodarczą (15,7%). Osoby, które nie знаły odpowiedzi na to pytanie stanowiły 11%. Pojawiła się także odpowiedź, że szara strefa to legalna działalność gospodarcza (1,6%). Respondenci mogli zaznaczyć w tym pytaniu więcej niż jedną odpowiedź.

Rys. 3. Definicja szarej strefy według przedstawicieli pokolenia Z

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Nawiązując do drugiego pytania badawczego przedstawionego w metodyce badań kolejny obszar o który zapytano reprezentantów pokolenia Z dotyczył przyczyn istnienia szarej strefy w gospodarce (rys. 4). Ankietowani mogli dokonać wielokrotnego wyboru odpowiedzi. Najczęściej wskazywaną przyczyną było wysokie obciążenia podatkami oraz wysokie koszty pracy (74,8%). Częstymi zadeklarowanymi powodami występowania gospodarki nieoficjalnej były: skomplikowane przepisy, niski poziom zaufania do instytucji publicznych oraz brak innych opcji zarobku na rynku pracy. Te odpowiedzi stanowiły kolejno 44,1%, 35,4%, 25,2% wszystkich odpowiedzi. Pojawiły się również takie przyczyny jak: akceptacja społeczna (9,4%) oraz jedna własna odpowiedź respondenta: „silna chęć dorobienia się małego przedsiębiorcy”. Wśród respondentów 9,4% badanych zadeklarowało, że nie wie co przyczynia się do istnienia szarej strefy.

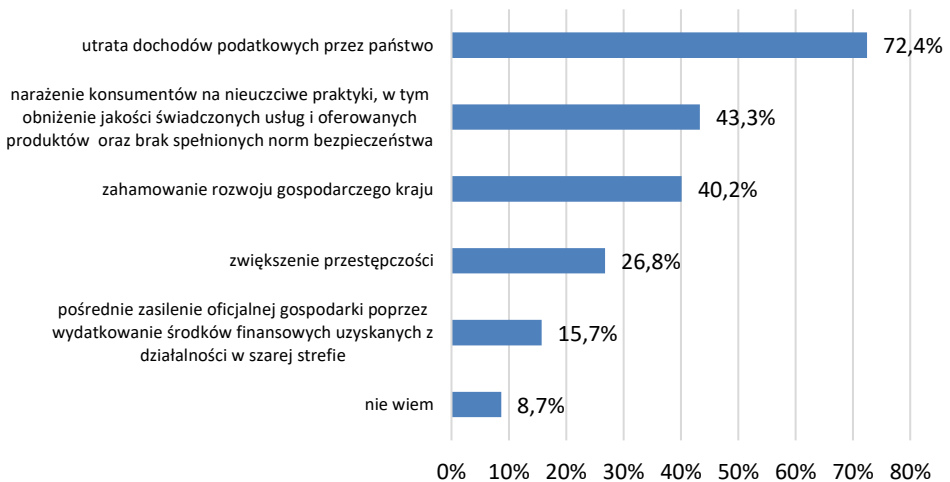
Rys. 4. Przyczyny istnienia szarej strefy według przedstawicieli pokolenia Z

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Poszukując odpowiedzi na trzecie pytanie badawcze odnoszące się do konsekwencji jakie może powodować szara strefa względem kondycji gospodarki i bezpieczeństwa finansowego państwa zidentyfikowano, że najczęściej wskazywana jest utrata dochodów podatkowych przez państwo (72,4%). Ankietowani często wskazywali również takie skutki, jak: narażenie konsumentów na nieuczciwe praktyki, w tym obniżenie jakości świadczonych usług i oferowanych produktów oraz brak spełnionych norm bezpieczeństwa (43,3%), zahamowanie rozwoju gospodarczego (40,2%) oraz zwiększenie przestępczości (26,8%). Część respondentów określiła, że skutkiem istnienia szarej strefy jest także pośrednie zasilenie oficjalnej

gospodarki poprzez wydatkowanie środków finansowych uzyskanych z działalności w szarej strefie i ta odpowiedź stanowiła prawie 16% całości. Prawie 9% badanych nie znalazło odpowiedzi na to pytanie.

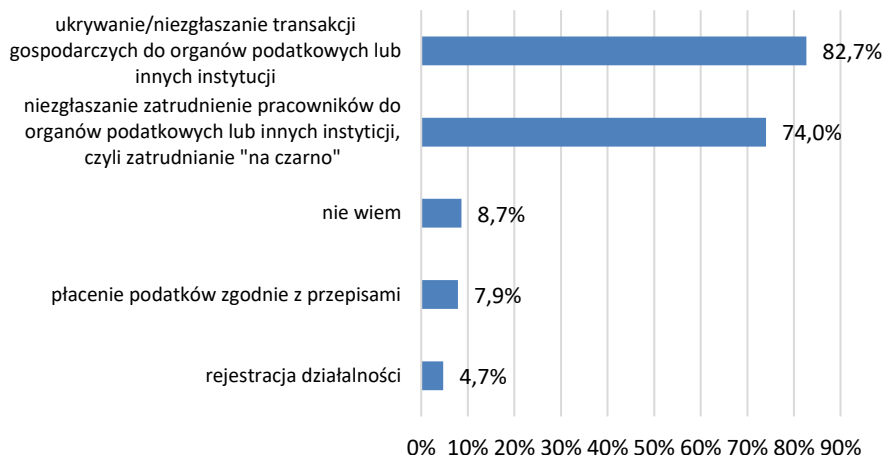
Można więc wnioskować że przedstawiciele pokolenia Z w większości zauważają, że istnienie szarej strefy stanowi zagrożenie bezpieczeństwa finansowego kraju z uwagi na znaczne obniżenie wpływów z podatków, które stanowią główny dochód budżetu państwa. Część młodych ludzi (16 % badanych) zauważa jednak, że dochody uzyskane z działalności w szarej strefie są następnie wydatkowane w ramach oficjalnej gospodarki i pośrednio zasilają budżet państwa.

Rys. 5. Skutki występowania szarej strefy według przedstawicieli pokolenia Z

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

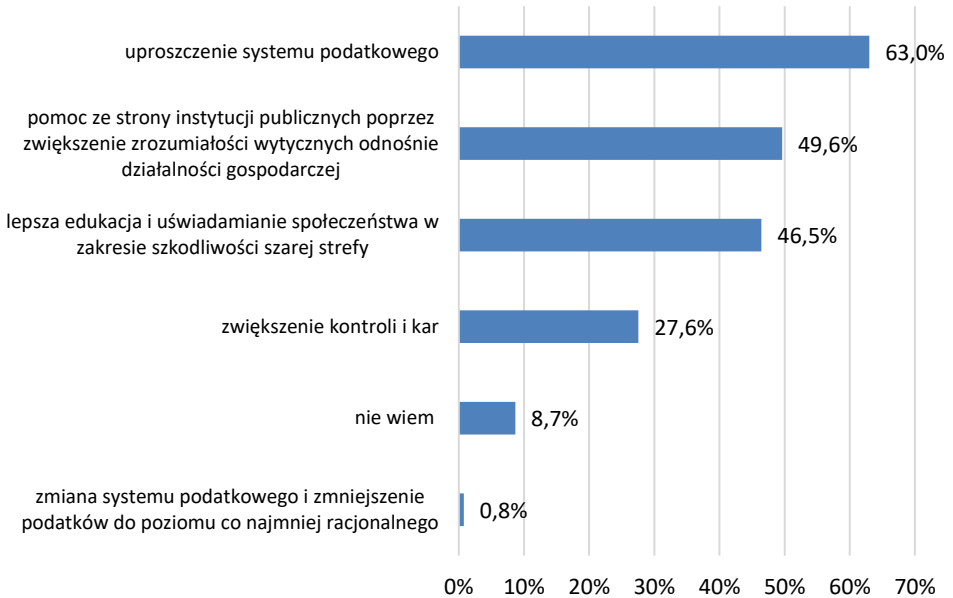
Zapytano ankietowanych jakie ich zdaniem działania odnoszą się do szarej strefy (rys. 6). Najczęstszymi odpowiedziami były: ukrywanie/niezgłaszanie transakcji gospodarczych do organów podatkowych lub innych instytucji oraz niezgłaszanie zatrudnienia pracowników do organów podatkowych lub innych instytucji, czyli zatrudnianie tzw. „na czarno”. Stanowiły one kolejno 82,7% oraz 74% wszystkich odpowiedzi. Respondenci zadeklarowali także takie działania jak: płacenie podatków zgodnie z przepisami (7,9%) oraz rejestracja działalności (4,7%). Prawie 9% badanej grupy zadeklarowało, że nie zna odpowiedzi na to pytanie.

Rys. 6. Działania w obszarze szarej strefy według przedstawicieli pokolenia Z

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

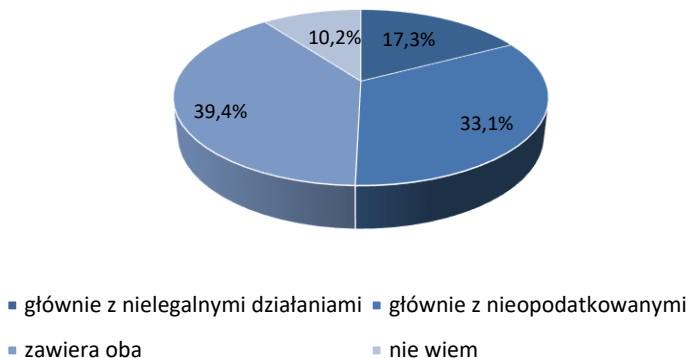
Zapytano respondentów o działania jakie ich zdaniem powinny zostać podjęte w celu ograniczenia zjawiska szarej strefy. Badana grupa miała możliwość zaznaczenia więcej niż jedną odpowiedź (rys. 7). Ponad połowa ankietowanych wskazała uproszczenie systemu podatkowego (63%). Prawie połowa osób, bo 49,6% uważa, że pomoc ze strony instytucji publicznych poprzez zwiększenie zrozumiałości wytycznych odnośnie działalności gospodarczej oraz lepsza edukacja i uświadamianie społeczeństwa (46,5%) wpłynie na ograniczenie omawianego zjawiska. Często wskazywano również na zwiększenie kontroli i kar (27,6%), a jedna osoba udzieliła własnej odpowiedzi „zmiana systemu podatkowego i zmniejszenia podatków do poziomu co najmniej racjonalnego”. Osoby, które nie znały odpowiedzi stanowiły 8,7% badanej grupy.

Rys. 7. Rozwiązania, które zminimalizują działalność w szarej strefie zdaniem przedstawicieli pokolenia Z.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

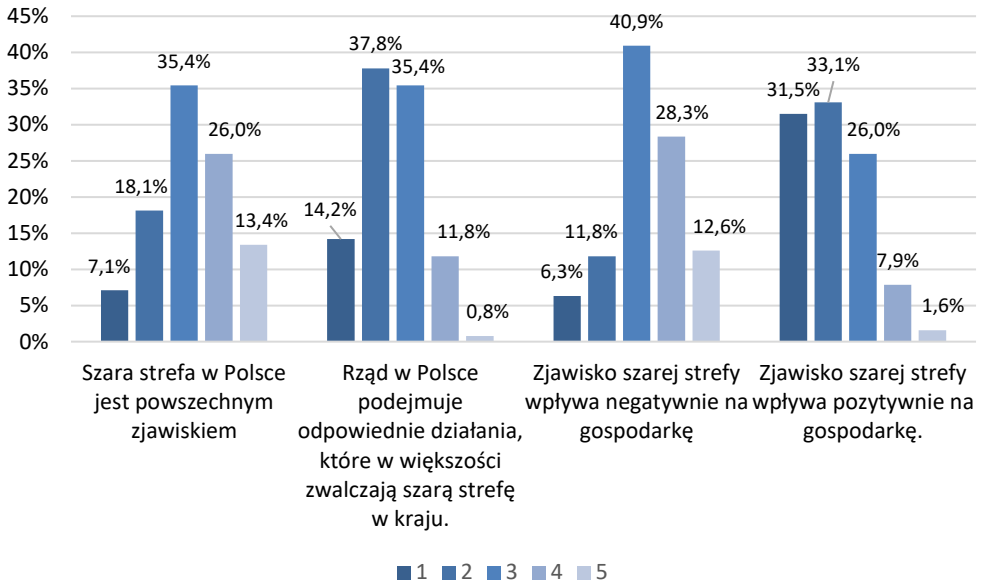
Zapytano przedstawicieli pokolenia Z czy zjawisko szarej strefy związane jest z nielegalnymi czy nieopodatkowanymi działaniami (rys. 8). Najwięcej ankietowanych wskazało, że dotyczy działań zarówno nielegalnych jak i nieopodatkowanych (39,4%). Część respondentów uważa, że głównie z działaniami nieopodatkowanymi i ich odsetek wyniósł 33,1%. Zdaniem ponad 17%, szara strefa wiąże się głównie z nielegalnymi działaniami, a ponad 10% wskazała, że nie wie jaka będzie odpowiedź.

Rys. 8. Charakter czynności występujących w szarej strefie zdaniem przedstawicieli pokolenia Z

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

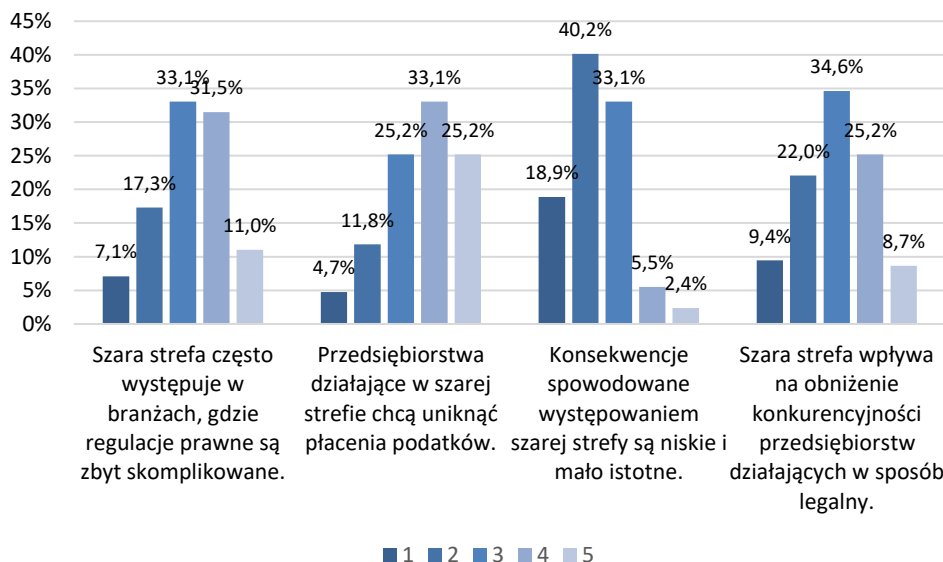
Ankietowani reprezentujący pokolenie Z zostali poproszeni o przypisanie oceny do podanych stwierdzeń, które opisują szarą strefę. Ocena miała formę pięciopunktowej skali Likerta, w której 1 oznaczało „zdecydowanie się nie zgadzam”, 2 – „nie zgadzam się”, 3 – „nie mam zdania”, 4 – „zgadzam się” a 5 – „zdecydowanie się zgadzam” (rys. 9., rys. 10.). Respondenci nie mają wiedzy co do powszechności występowania zjawiska szarej strefy w Polsce (35,4%). Prawie co czwarta osoba jednak zgadza się z tym stwierdzeniem (26%). Wśród badanej grupy najczęściej zadeklarowało, że ich zdaniem rząd w Polsce nie podejmuje działań, które zwalczają zjawisko nieoficjalnej gospodarki (37,8%). Duża część uczestników badania nie ma jednak zdania co do trafności działań władzy w kwestii zapobiegania omawianego zjawiska (35,4%). Znacząca część badanych zgodziła się ze stwierdzeniem, że zjawisko szarej strefy negatywnie wpływa na gospodarkę w tym 28,3 % badanych uznało, że zgadza się z tym stwierdzeniem, a 12,6% zdecydowanie się zgadza co łącznie stanowi 40,9% odpowiedzi jednak tyle samo badanych stwierdziło, że nie ma w tym obszarze wiedzy. Z odwrotnie sformułowanym stwierdzeniem „Zjawisko szarej strefy wpływa pozytywnie na gospodarkę” nie zgadza się bądź zdecydowanie się nie zgadza 64,6 % respondentów.

Rys. 9. Ocena stwierdzeń dotyczących szarej strefy według przedstawicieli pokolenia Z z wykorzystaniem skali Likerta

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Część respondentów stwierdziła, że nie wie czy szara strefa często występuje w branżach, gdzie regulacje prawne są skomplikowane (33,1%), jednak większy odsetek osób zgodził się z tym określeniem (42,5%). Większość osób uważa, że przedsiębiorstwa w szarej strefie chcą uniknąć płacenia podatków (58,3%), ale też część osób nie ma zdania (25,2%). Wśród badanej grupy największy odsetek osób nie zgadza się, że konsekwencje spowodowane istnieniem szarej strefy są niskie i mało istotne (59,1%). Ankietowani stwierdzili, że w większości nie mają zdania czy poziom konkurencyjności organizacji działających w sposób legalny jest obniżany z powodu istnienia szarej strefy (34,6%).

Rys. 10. Ocena stwierdzeń dotyczących szarej strefy według przedstawicieli pokolenia Z z wykorzystaniem skali Likerta

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

4. Dyskusja wyników

Przeprowadzone rozważania obejmowały analizę piśmiennictwa z zakresu szarej strefy gospodarki oraz analizę wyników badań zrealizowanych wśród przedstawicieli młodego pokolenia. Przeprowadzone badanie umożliwiło lepsze poznanie stanu wiedzy przedstawicieli pokolenia Z odnośnie do zjawiska szarej strefy i jej wpływu na gospodarkę i bezpieczeństwo finansowe kraju. Ponad połowa badanych zadeklarowała, że słyszała o pojęciu szarej strefy. Podobne wyniki uzyskano w badaniu przeprowadzonym przez Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Płocku, w którym badaną grupą byli przedsiębiorcy posiadający działalności gospodarcze [Szewczyk-Jarocka i Andrzejewska 2018, s. 236].

Ankietowani określili, że główną przyczyną działalności w szarej strefie są wysokie obciążenia podatkowe i wysokie koszty pracy (74,8%). Widoczne jest podobieństwo do wyników badania przeprowadzonego przez studentki Uniwersytetu Radomskiego, w którym respondenci określili, że prowadzą działalność w ramach gospodarki nieoficjalnej przede wszystkim z powodu zbyt wysokich

składek ZUS (88,1%) oraz wysokich kosztów utrzymania lokalu (86,9%) [Barańska i in., 2023, s. 127].

Na podstawie przeprowadzonych badań można wnioskować, że przyczynami istnienia szarej strefy jest również skomplikowany system podatkowy ponieważ aż 63% badanych uznało, że jego uproszczenie mogłoby pomóc w zmniejszeniu rozmiaru omawianego zjawiska. Wyniki te są zgodne z wnioskami Instytutu Prognoz i Analiz Gospodarczych, który w raporcie z 2023 roku wskazał, że niejasność, niestabilność i brak spójności przepisów prawnych i podatkowych to jeden z głównych czynników wzrostu udziału szarej strefy w gospodarce [Fundowicz i in., 2023, s.10].

Na podstawie przeprowadzonych badań widoczne jest, że około połowa przedstawicieli młodego pokolenia słyszało o pojęciu szarej strefy (50,4%) i znaczna część jest w stanie zidentyfikować podstawowe przyczyny i skutki jej istnienia dla gospodarki i sytuacji finansowej kraju. Znajomość pojęcia szarej strefy nie jest jednak tak oczywista wśród przedstawicieli pokolenia Z ponieważ 49,6 % badanych zadeklarowało że nie słyszało o nim. Jest to również widoczne w pytaniach nawiązujących do charakterystyki zjawiska nieformalnej gospodarki, jej przyczyn i skutków ponieważ na pytania związane z tym obszarem pojawiały się odpowiedzi „nie wiem” bądź „nie mam zdania”.

Nawiązując do ograniczeń można stwierdzić, że każde badanie posiada pewne ograniczenia. W niniejszym artykule można wymienić ograniczoną ilość respondentów oraz zagrożenie udzielaniem odpowiedzi zgodnych z normami społecznymi, a nie zgodnych z rzeczywistymi przekonaniem badanych.

Podsumowanie

Przeprowadzone badanie pozwoliło ocenić poziom wiedzy przedstawicieli pokolenia Z na temat szarej strefy. Większość osób wie czym jest szara strefa i słyszało o tym pojęciu oraz ma świadomość co przyczynia się do jej istnienia oraz jakie powoduje konsekwencje dla gospodarki i bezpieczeństwa finansowego państwa.

Ankietowani określili głównie, że szary rynek to działalności, które: unikają opodatkowania, nie są w pełni zarejestrowane oraz wykonują prace w ramach gospodarki nieoficjalnej.

Respondenci w większości zidentyfikowali, że przyczyną występowania szarej strefy są przede wszystkim wysokie obciążenia podatkowe i wysokie koszty pracy. Określili także, że na działalność przedsiębiorstw na szarym rynku wpływają skomplikowane przepisy oraz niski poziom zaufania do instytucji publicznych.

Jako główną konsekwencję istnienia szarej strefy wskazano utratę dochodów podatkowych przez państwo. Zdaniem badanej grupy uczestnictwo w gospodarce nieoficjalnej naraża również konsumentów na obniżenie jakości świadczonych usług i oferowanych produktów, co wpłynie na niski poziom spełniania standardów bezpieczeństwa oraz hamuje rozwój gospodarczy kraju.

Przedstawiciele pokolenia Z uważają, że działania, które można zaliczyć do obszaru szarej strefy to przede wszystkim ukrywanie lub niezgłaszanie transakcji gospodarczych do organów podatkowych i innych instytucji oraz zatrudnianie pracowników tzw. „na czarno”. Oznacza to nierejestrowanie personelu w odpowiednich instytucjach. Ich zdaniem czynności w obszarze szarej strefy obejmują zarówno działania nielegalne jak i nieopodatkowane.

Ponad połowa ankietowanych uważa, że uproszczenie systemu podatkowego wpłynęłoby na zmniejszenie skali gospodarki nieoficjalnej. Inne wskazane działania minimalizujące rozmiar szarej strefy to pomoc ze strony instytucji publicznych w zakresie zwiększenia zrozumiałości wytycznych odnośnie do działalności gospodarczych oraz lepsza edukacja i uświadamianie społeczeństwa w obszarze szkodliwości omawianego zjawiska. Na tej podstawie można wysnuć wniosek, że jest to praktyczne rozwiązanie co do praktyk, jakie powinny być rozważone do wdrożenia przez organy stanowiące i instytucje publiczne. Część grupy określiła także, że zwiększenie kontroli i kar pomogłoby zwalczać szary rynek.

Według badanych rząd w Polsce nie podejmuje odpowiednich działań, które w większości zwalczają szarą strefę. Uważają, że jest to zjawisko negatywnie wpływające na gospodarkę, a jej konsekwencje nie są niskie i mało istotne. Część osób zgadza się ze stwierdzeniem, że obecność gospodarki nieoficjalnej wpływa na obniżenie konkurencyjności wśród przedsiębiorstw działających w sposób legalny.

Przeprowadzone badanie pozwoliło również na zidentyfikowanie osób, które nie znały odpowiedzi na zadane pytanie. Odsetek ten nie był wysoki i wahał się między 8%, a 11%. Mogli to być głównie respondenci, którzy wcześniej nie slyszeli o zjawisku szarej strefy.

Biorąc pod uwagę otrzymane wyniki badań odnośnie wskazywanych przez młodych ludzi głównych przyczyn istnienia szarej strefy warto rozważyć dalsze badania w kierunku zidentyfikowania głównych obszarów przepisów prawa podatkowego, które są niejasne i skomplikowane dla społeczeństwa celem ich uproszczenia.

ORCID iD

Angelika Kłoczko: <https://orcid.org/0009-0002-5779-5986>

Literatura

1. Ameer W., Sohag K., Zhan Q., Shah S.H., Yongjia Z. (2025), *Do financial development and institutional quality impede or stimulate the shadow economy? A comparative analysis of developed and developing countries.*, Humanit Soc Sci Commun 12, No. 17 (2025). <https://doi.org/10.1057/s41599-024-04347-w> [05.02.2025].
2. Barańska W., Kopciał K., Pietrzak A., Nagrodzka A. (2023), *Szara strefa na przykładzie sektora kosmetycznego*, Współczesne problemy sektora finansów wybrane zagadnienia Nr 324.
3. Bednarski M. (2017), *Szara strefa w sektorze mikro i małych przedsiębiorstw: Uwarunkowania ekonomiczno-społeczne. Polska perspektywa*, Polityka Społeczna 11-12/2017, s.73-85.
4. Cao Q., Zhang J. (2020), *Gray market's product quality in the circular economy era*, International Journal of Production Research 58 (1), pp. 308-331.
5. Cartwright E., Igudia E. (2024), *The case for mixed methods research: Embracing qualitative research to understand the (informal) economy*, Review of Development Economics 28 (4), pp. 1947-1970.
6. Chen J., Liang L. Mukhopadhyay S., Yao D. (2023), *Price or quantity? An analysis of strategies in the presence of gray markets*, Naval research logistics 70(6), pp. 558-573.
7. Dell'Anno R. (2022), *Theories and definitions of the informal economy: A survey*, Journal of Economic Surveys 36(1), pp. 1610-1642.
8. *Dochody budżetu państwa*, <https://www.podatki.gov.pl/z-twoich-podatkow/dochody-i-wydatki-z-twoich-podatkow/> [05.02.2025].
9. Dylkiewicz R.B., Piocha S. (2010), *The impact of the enterprises environment on their activity in grey market – the economical consequences*, w: Lechman E. (red.), *Enterprise in Modern Economy: Management aspects*, Volume III Politechnika Gdańska.
10. Elgin C., Kose A., Ohnsorge F., Yu S. (2019), *Shades of Grey: Measuring the Informal Economy Business Cycles*, Elgin: Columbia University; and Bogazici University, pp. 1-47.
11. Franciszkowska S., Węgrzyn A. (2019), *Zjawisko szarej strefy w Polsce – przyczyny, skutki i metody ograniczania*, Finanse i Prawo finansowe 4(24), s. 33-48.
12. Fundowicz J., Łapiński K., Wyżnikiewicz B. (2023), *Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych: Szara Strefa 2023*, Warszawa, https://www.ipag.org.pl/Content/Uploaded/files/IPAG_Szara_Strefa_2023.pdf [28.12.2024].

13. Huang J., Lee B.C.Y., Hsiao Ch.(2008), Managing channel quality: The consequential impacts of gray market, *Total Quality Management & Business Excellence* 19 (12), pp. 1235-1247.
14. Jajuga K. (2007), *Elementy nauki o finansach. Kategorie i instrumenty finansowe*, PWE, Warszawa.
15. Krok, E. (2015). *Budowa kwestionariusza ankietowego a wyniki badań*. *Studia Informatica. Zeszyty Naukowe Uniwersytet Szczeciński* 37, s. 55–73.
16. Matejun M. (2016), *Metodyka badań ankietowych w naukach o zarządzaniu - ujęcie modelowe*, w: Lisiński M., Ziębicki B. (red.), *Współczesne problemy rozwoju metodologii zarządzania*, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 341-354.
17. Ortiz D., Torres A., Raymundo A. (2024), *Informal Employment, the Tertiary Sector, and the Gross Domestic Product: A Structural Equations Model for the Mexican Economy*, *Economies* 12(11), <https://doi.org/10.3390/economies12110301> [02.02.2025].
18. Pasternak-Malicka M. (2019), *Szara strefa – definicje, przyczyny, szacunki. Polska perspektywa zjawiska*, *Studia BAS* 2(58), s. 29-56.
19. Pukin P. (2020), *Ekonomiczne i finansowe przyczyny szarej strefy w Unii Europejskiej*, *Catallaxy* 5(1), s. 13-23.
20. Reczuch A. (2015), *Grey zone as an alternative labour market for the youth in Poland*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach* 1(11), pp. 7-15.
21. Rothenberg A.D., Gaduh A., Burger N.E., Chazali C., Tjaningsih I., Radikun R., Sutera C., Weilant S. (2016), *Rethinking Indonesia's Informal Sector*, *World Development* 80, pp. 96-113.
22. Szewczyk-Jarocka M., Andrzejewska A. (2018), *Świadomość klientów biura rachunkowego na temat szarej strefy*, *NE Tom* 28/2018, ss. 221-239
23. Szturo M., Długosz J., Szturo K. (2018), *Wpływ szarej strefy na bezpieczeństwo finansowe państwa*, *Studia i prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Zeszyty Naukowe* 165/2018, s. 95-109.
24. Szydło J. (2020), *Scientific reasoning in management. The role of abduction in research process design*, w: Michałkiewicz A., Mierzejewska W. (red.), *Contemporary organisation and management. Challenges and trends*, Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 115-129
25. Szyjewski Z., Szyjewski G. (2017), *Wiarygodność metod badawczych*, *Informatyka Ekonomiczna*, 2 (44), s. 181-131.

26. Zhirnov A., Adeel A.B. (2025), *The informal economy and the reach of policy interventions: Evidence from the COVID-19 lockdown in India*, Review of Development Economics 29 (1), pp. 247 – 268.

Perception of the shadow economy and its impact on the financial security of the state among generation Z representatives

Abstract

The work addresses the issue of the shadow economy and its perception among Generation Z representatives. The selection of this demographic group for the research is not accidental. These individuals are of working age, and their economic activities play a crucial role in shaping both the current and future structure and condition of the economy. The primary objective of the study is to assess the level of knowledge about the shadow economy among Generation Z representatives. Based on data obtained from 127 anonymous online surveys, it can be inferred that the majority of respondents are aware of what the shadow economy entails, as well as its causes, consequences, and impact on the economy and the financial security of the state.

Among the most frequently cited reasons for the existence of the shadow economy, respondents identified high tax burdens, high labor costs, and complex tax regulations. As the primary consequence of the shadow economy, they pointed to the loss of tax revenues by the state and the increased risk of lower-quality goods and services for consumers.

These findings suggest that further research should focus on identifying the key areas of tax legislation that are perceived as unclear or overly complex by the public, with the aim of simplifying them.

Key words

grey economy, informal economy, shadow economy, hidden economy, generation Z, knowledge